رویش روان شناسی، سال ۸، شماره۵ ، شماره پیاپی ۳۸ ، مرداد ۱۳۹۸
Rooyesh-e-Ravanshenasi, 8(5), 2019

بررسی رابطه بین سبک شناختی با جهت گیری مذهبی در دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

Investigation of the Relation of Cognitive Style with Religious Orientation of the Students of Azarbaijan Shahid Madani University

دکترحسن یعقوبی
دکترای تخصصی روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان
راضیه پاک (نویسنده مسئول)
کارشناس ارشد روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان
هیله کرد
کارشناس ارشد روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

چکیده

دین یک نظام عمل مبتنی بر اعتقادات است که در قلمرو ابعاد فکری و اجتماعی در راستای رشد وکمال انسان‌ها عمل می‌کند. مطالعه حاضر با هدف بررسی رابطه بین سبک‌شناختی با جهت‌گیری مذهبی در دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان انجام شد. پژوهش به روش همبستگی و جامعه‌ی آماری شامل تمامی دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۱۳۹۴ بود. نمونه‌ی مورد بررسی ۲۱۱ نفر از دانشجویان بودند که با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی و پرسشنامه سبک شناختی استفاده گردید. روش تجزیه و تحلیل داده ها از طریق روش آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه از طریق برنامه آماری SPSS صورت گرفت. نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین سبک شناختی (تجربه گرایی و خردگرایی) با جهت‌گیری مذهبی وجود دارد؛ تجربه گرایی و خردگرایی رابطه معناداری با مؤلفه مذهب گرایی (p<۰/۰۵)، ارزنده-سازی (p<۰/۰۵) و کامجویی (P <۰/۰۱) نشان دادند. نتایج حاکی از آن است که افراد در جهت گیری مذهبی هر دو سبک شناختی خردگرایی و تجربه گرایی به کار می‌گیرند.

کلید واژه ها: جهت گیری مذهبی، سبک شناختی

Dr. Hassan Yaghoubi
PhD of Psychology, Azarbaijan Shahid Madani University
Razihe Pak *
razihe.pak@gmail.com
Hele Kord
Azarbaijan Shahid Madani University

Abstract

Religion is a belief-based activity system which functions in the realms of social and reflective aspects in line with human growth and excellence. Present study was conducted aiming to investigate the relationship between cognitive style and religious orientation of the students of Azarbaijan Shahid Madani University. This research was correlational and Statistical population included all of the students of Azarbaijan Shahid Madani University in the academic year 2015-16. The research sample was comprised of 211 students selected via convenience sampling. Religious orientation and Cognitive style questionnaires were used for data collection. Data analysis was conducted by Pearson correlation statistical method and simultaneous multiple regression via SPSS statistical software. The results depicted that there is a significant relationship between Cognitive Style (experimentalism and rationalism) and religious orientation. Also, experimentalism and rationalism showed a significant relationship with the components of religiosity (p<0.05), praise (p<0.05), and pleasure seeking (p<0.01). The results indicated that individuals employ both experimentalism and rationalism in religious orientation.

Keywords: Religious Orientation, Cognitive Style

نوع مقاله : پژوهشی **دریافت :** مرداد ۹۶ **پذیرش:** دی ۹۶ **ویرایش نهایی**: اردیبهشت ۹۸

مقدمه

صاحب نظران عقیده دارند که اعتقادات مذهبی و توکل به خدا موجب تسکین و بهبود سریع‌تر آلام و مشکلات روانی می‌شود. حل مشکلات و ناهنجاری‌های روانی بشر و تأمین آرامش، از دغدغه‌های مذاهب توحیدی، به ویژه اسلام شمرده می‌شود و روان‌شناسان به این نقش توجه زیادی کرده‌اند (محمدی، مزیدی، ۱۳۹۳). دین یک نظام عمل مبتنی بر اعتقادات است که در قلمرو و ابعاد فکری و اجتماعی از جانب خداوند برای انسانها در مسیر رشد و کمال به جانب الوهیت ارسال شده و شامل عقاید، باورها، نگرشها و رفتارها است که با هم پیوند داشته و در تدارک احساس جامعیت برای فرد عمل می‌کند (نعیمی، کاظمی، دهقان، ۱۳۹۵). جهت‌گیری مذهبی به نوعی رابطه آدمی با دین و پایبندی به فرامین دینی را انعکاس می‌کند. رابطه آدمی و دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند در مقوله هویت دینی قابل

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

تبیین و توضیح است. از پیامدهای تکوین هویت دینی احساس تعهد و مسئولیت در قبال ارزش‌ها و باورهای آن مکتب می‌باشد. هویت دینی توانایی آن را دارد که فلسفه ارضا کننده حیاتی برای بشر تنظیم، تدوین و ارائه کند. جهت‌گیری مذهبی مرجعیت بخشیدن به ساختار روابط و مناسبات انسانی در تمام ابعاد آن، در پرتو روابط انسان و خدا می‌داند و اینکه فرد در مناسبات و روابطش تا چه اندازه به آموزه‌ها و انجام رفتارهای توصیه شده دینی، عاقبت‌گرایی و توجه به آخرت نظر دارد و مناسک مذهبی را جدی می‌گیرد (عارفی و محسن‌زاده، ۱۳۹۰). در کل دین یک چارچوب برای تعیین اهداف شخصی فراهم می‌کند و مشخص می‌کند کدام شیوه و روش برای دستیابی به اهداف باید ترجیح داد (موسک[1]، ۲۰۱۵).

داشتن معنا و هدف در زندگی، احساس تعلق داشتن به منبعی والا، امیدواری به یاری خداوند در شرایط مشکل زا، بهره مندی از حمایت های اجتماعی و معنوی از جمله روش هایی هستند که افراد در زندگی به کار میگیرند (سلیمی بجستانی، حسینی قمی و ذاکری، ۱۳۹۳)، بنابراین انسانها در طول دوران زندگی خود فعال و هدف مدار هستند و در جست وجوی ارزش و اهمیت می‌باشند و درپی چیزی می‌روند که در زندگی‌شان ارزش و معنا داشته باشد (وولف، ۱۳۹۱). ارزش‌های دینی فراتر از مرزهای جغرافیایی، ریشه در کتب مقدس مذهبی دارند و این خود یک بینش درونی نسبت به اعتقادات فراهم می‌کند (مینتون، کاله، کیم[2] ؛ ۲۰۱۵). در واقع دینداری مرکب از انواع رفتارها، نگرش ها و باورهاست. بخشی از پدیده ها و واقعیات پیرامون دین، جنبه های روان شناختی ای آن است و نه تنها همه ابعاد شناختی و روان‌شناختی، هیجان‌ها، رفتارها، روابط اشخاص، ایده و آرمان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد بلکه از آن‌ها نیز تأثیر می‌پذیرد (سراج‌زاده و رحیمی، ۱۳۹۲). پژوهش‌های مختلفی به عوامل مختلف فرایندهای تفکر و توانایی‌های افراد در جریان تغییر این تفکرات پرداخته است. مسائل مربوط به فرهنگ گذشته (مانند تعصبات و عقاید) از جمله عوامل مهمی به شمار می‌روند که استدلال و الگوهای تصمیم‌گیری را تحت تأثیر قرار می‌دهد (موسک، ۲۰۱۵). بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که دو نوع سبک پردازش در افراد وجود دارد؛ در سال های اخیر اپستین[3] و همکاران نظریه شخصی شناختی- تجربه گرایی[4] را مطرح کرده‌اند. بر اساس این نظریه دنیا از طریق دو نظام پردازش اطلاعات خردگرایی[5] و تجربه گرایی[6] (CEST) در افراد مفهوم سازی م شود (رضایی، ۱۳۹۱).

نظام پردازش اطلاعات خردگرایی و تجربه‌گرایی یک دیدگاه کامل در حوزه شخصیت می‌باشد؛ براین اساس پردازش اطلاعات مبتنی بر این است که افراد از هر دو سیستم تجربه گرایی؛ نیمه هوشیار، تجربی و دیگری خرد گرایی؛ عقلانی (منطقی) و هوشیار، به طور موازی به منظور تفسیر اطلاعات به‌کار می گیرند. مبادلات متقابل بین این دو سیستم بر اساس درگیری موقعیت و تکالیف صورت می گیرد با عنایت به اینکه سیستم تجربه گرایی توسط احساسات هدایت شده و پردازش اطلاعات سریع‌تر و به طور کلی قبل از پردازش منطقی صورت می‌گیرد. در حالی که سیستم خردگرایی توسط تجزیه و تحلیل و عقلانیت هدایت می‌شود. پردازش اطلاعات در این دو سیستم، تأثیر متقابل دارند (اپستین، ۱۹۹۴؛ ۱۹۹۶). مطالعه‌ی بوزدارا، الیب و طارق (۲۰۱۵)، در رابطه بین جهت گیری مذهبی با سیستم تفکر خردگرایی- تجربه گرایی با مذاهب هندو، مسیحی و مسلمان؛ نشان داد که رابطه معناداری بین جهت گیری مذهبی و نوع تفکر منطقی افراد وجود دارد. به طور کلی، جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی نسبتاً با تفکر منطقی در ارتباط می‌باشد، در حالی که جهت گیری مذهبی اجتماعی ارتباط منفی با این نوع تفکر دارد. همینطور وابستگی‌ها و جهت‌گیری‌های مذهبی اثر بسیار کمی بر تفکر تجربی دارد (الیب[7]، بیوزدارا[8]، ۲۰۱۵). این بدان معناست که نوع تفکر بر جهت گیری مذهبی افراد تاثیر گذار می باشد.

امروزه بسیاری از روان‌شناسان دریافته‌اند درمان ریشه‌ای بیشتر بیماری‌های روانی از طریق دین و مذهب میسر است (ملتفت، مزیدی و سعادتی؛ ۲۰۱۰). لذا شناخت مسائل و مواردی که پیش‌بینی می‌شود در جهت گیری مذهبی افراد تأثیرگذار باشد در این راستا می‌تواند یاری‌رسان باشد. همانگونه که مشاهده می‌گردد کثرت دین پژوهانی که در عرصه تفکر دینی آثار بلند مدتی برجای گذاشته‌اند، بیانگر اهمیت موضوع می‌باشد. بدون شک یکی از دغدغه‌های تربیتی و آموزشی جامعه نیز پی بردن به زمینه‌ها و عواملی است که انسان را به

[1] musek
[2] Minton, Kahle & Kim
[3] Epstein
[4] Cognitive-Experiential self theory
[5] Rationality
[6] Experientiality
[7] Alib
[8] Buzdara

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

سوی دینداری سوق می‌دهد. باید اذعان داشت با وجود رابطه قوی دینداری با سبک شناختی افراد؛ اما تاکنون پژوهشی در رابطه با جهت‌گیری مذهبی با سبک شناختی افراد صورت نگرفته است. (لااقل از نظر پژوهشگر دور مانده است). آنچه که برمی‌آید نشان‌گر آن است که بررسی رابطه بین سبک شناختی با جهت‌گیری مذهبی در افراد می‌تواند نقش ارزنده و سازنده‌ای در طرح‌های آموزشی و تربیتی خانواده و مراکز آموزشی و همین‌طور نقش کاربردی در مباحث روانشناختی داشته باشد.

روش

این پژوهش از لحاظ نحوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها پژوهشی توصیفی از نوع همبستگی است و از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی می باشد.

جامعه آماری، نمونه و روش اجرای نمونه

جامعه آماری پژوهش، تمامی دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ جامعه آمار پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند. نمونه مورد بررسی ۲۱۱ نفر از دانشجویان با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. در پژوهش حاضر از همبستگی و تحلیل رگرسیون برای بررسی فرضیه‌های پژوهش استفاده شده است. در تحلیل رگرسیون نسبت تعداد نمونه (مشاهدات) به متغیرهای پیش‌بین نباید از ۵ کمتر باشد، زیرا در غیر این صورت نتایج حاصل از معادله رگرسیون چندان تعمیم‌پذیر نخواهد بود. نسبت محافظه کارانه‌تر ۱۰ مشاهده به ازای هر متغیر پیش‌بین است. از دیدگاه جیمز استیونس حتی در نظر گرفتن ۱۵ مشاهده به ازای هر متغیر پیش‌بین در تحلیل رگرسیون چندگانه مناسب است (هومن، ۱۳۹۳). ابزار جمع‌آوری داده‌ها در مطالعه حاضر پرسشنامه بود.

ابزار

پرسشنامه جهت گیری مذهبی: مقیاس جهت گیری مذهبی از ۴۵ماده بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت تشکیل شده است. ضریب پایای این فرم بین ۰/۹۱ و ۰/۸۵ گزارش شده است. همچنین روایی محتوایی و سازه آن نیز بررسی و تأیید شده است. و در ایران توسط بهرامی احسان هنجاریابی شده است (بهرامی احسان، حسین زاده، ۱۳۸۳). در پژوهشی میزان مقیاس معبد به عنوان ملاک انتخاب و میزان همگرایی مقیاس جهت‌گیری مذهبی با آن بررسی شده است (بهرامی احسان، ۲۰۰۵). نتایج، از همبستگی بسیار بالای این دو آزمون در تمام زمینه‌ها حکایت دارد (بهرامی احسان، حسین زاده، ۱۳۸۳). این مقیاس دارای ۴ زیر مقیاس است: عامل نخست متشکل از عبارت هایی است که به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم رابطه ی عمیق و قلبی با خدا، رابطه با مردم براساس آموزه های دینی، اتخاذ رفتارهای توصیه شده دینی، عاقبت‌گرایی و توجه به آخرت را نشان می‌دهند. این عامل مذهب گرایی نام دارد. عامل دوم، سازمان نایافتگی است که ویژگی عمومی آن تردید، دودلی، ناخشنودی از زندگی و حیات و پریشانی خاطر است. سومین عامل این مقیاس که ارزنده‌سازی مذهبی نامیده می شود، به ارزیابی مثبت و قیدهای جدی در مناسک مذهبی و ارزنده‌سازی مذهبی می پردازد. در این عامل ارزیابی‌های انعطاف‌ناپذیر از مذهب و رفتارهای مذهبی مورد بررسی قرار می‌گیرند. عامل چهارم تحت عنوان کامجویی لذت طلبی و ترجیح آن، عدم اعتقاد عمومی به مذهب، تفسیر شخصی از دستورات مذهبی و لذت‌جویی را مشخص می‌سازد. در این مقیاس برای هر فرد در هر عامل می توان یک نمره محاسبه کرد و علاوه بر آن می توان یک نمره کلی به دست آورد. برای نمره‌گذاری این مقیاس، شیوه‌ای مبتنی بر تبدیل نمرات خام به نمرات استاندارد طراحی شده است که با توجه به تفاوت نمرات آزمودنی‌ها بر اساس سن و جنس نمره فرد در هر عامل نیز در کل مقیاس محاسبه می‌شود (بهرامی احسان، ۲۰۰۹).

پرسشنامه سبک شناختی: پرسش نامه خردگرایی – تجربه گرایی (REI) را بر اساس این فرض که دو نظام شناختی موازی در افراد وجود دارد تدوین کردند. این دو نظام عبارتند از نظام خردگرایی و نظام تجربه گرایی می باشد. نسخه اصلی از ۴۰ سؤال تشکیل شده است و از افراد خواسته می شود تا به سؤالات بر اساس مقیاس پنج درجه ای لیکرتی (۱=کاملاً مخالفم و ۵ =کاملاً موافقم) پاسخ دهند .مقیاس خردگرایی یا نیاز برای شناخت به میزانی که افراد از فعالیتهای شناختی لذت می برند، درگیر می شوند یا دوست دارند و یا اجتناب می کنند، اشاره دارد (رضایی، ۱۳۹۱).

روش اجرا: در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات کمی از پرسشنامه های استاندار استفاده شد. پس از تنظیم پرسشنامه ها و کسب اجازه از مسئولین دانشگاه و آزمودنی ها، پرسشنامه های پژوهش در اختیار دانشجویان قرار گرفت. در کلیه مراحل انجام تحقیق، ملاحظات اخلاقی رعایت شد. افرادی وارد مطالعه شدند که علاقه و تمایل به شرکت در مطالعه را داشتند. پرسش‌نامه‌ها ساده و فاقد هرگونه

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

ضرری برای فرد بود و هیچ‌گونه مخارج و هزینه‌ای برای شرکت‌کنندگان در برنداشت؛ درصورتی‌که در خلال تکمیل پرسشنامه‌ها، فرد تمایلی برای ادامه همکاری نداشت، ممانعتی به عمل نمی‌آمد. بدین صورت ابتدا با کسب رضایت آگاهانه از دانشجویان پرسش نامه‌های پژوهش در اختیار آن ها قرار گرفت. سپس توضیحات لازم از سوی پژوهشکر درباره نحوه تکمیل پرسشنامه به دانشجویان ارائه شد. از آزمودنی ها خواسته شد که اگر در فرایند تکمیل پرسشنامه ها با مشکلی مواجه شدند از پژوهشگر سؤال کنند. روش تجزیه و تحلیل داده ها به این صورت که فرضیه‌های پژوهش از طریق روش آماری همبستگی پیرسون و رگرسیون سلسه مراتبی تحلیل شد. تحلیل‌های آماری مذکور از طریق برنامه آماری SPSS، نسخه ۲۱ صورت گرفت.

نتایج

تجزیه و تحلیل داده‌های مطالعه با استفاده از نرم افزار SPSS -۲۱ صورت گرفت. رابطه بین متغیرها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون بررسی شده است و برای پیش بینی نقش جهت گیری مذهبی در دانشجویان بر اساس سبک شناختی از تحلیل رگرسیون چندگانه استفاده شده است.

جدول ۱ اطلاعات جمعیت شناختی دانشجویان شرکت کننده در پژوهش را نشان می‌دهد. در جدول ۲ شاخص‌های میانگین و انحراف استاندار و ماتریس همبستگی متغیرهای پیش‌بین و ملاک ارائه گردیده است.

جدول شماره ۱- اطلاعات جمعیت شناختی دانشجویان شرکت کننده در پژوهش

	درصد	فراوانی
زن	۵۷/۷	۱۲۴
مرد	۴۰/۵	۸۷
متأهل	۲۸/۸	۶۲
مجرد	۶۷/۴	۱۴۵
کل	۱۰۰/۰	۲۱۱

همانگونه که ملاحظه می‌گردد؛ در این پژوهش ۲۱۱ نفر از دانشجویان بررسی شدند که ۱۲۴ نفر زن (۵۷٪/۷) و ۸۷ نفر مرد (۴۰٪/۵) و میانگین سنی آنان ۲۵ سال بود. افراد موردمطالعه (۲۸٪/۸) متاهل و ۶۷/۴ درصد مجرد بودند.

به‌منظور بررسی رابطه بین مؤلفه‌های جهت‌گیری مذهبی و سبک‌شناختی از روش همبستگی پیرسون استفاده گردید و نتایج حاصل در جدول ۲ مندرج گردید.

جدول ۲- شاخص‌های میانگین و انحراف استاندار **و ماتریس همبستگی بین جهت گیری مذهبی و سبک شناختی۲۱۱= N**

	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. مذهبی گرایی	۱					
۲. سازمان‌نایافتگی	۰/۲۹۰**	۱				
۳. ارزنده سازی	۰/۲۰۷**	۰/۱۶۱*	۱			
۴. کامجویی	۰/۲۸۳**	۰/۲۷۴**	۰/۱۱۷*	۱		
۵. تجربه گرایی	۰/۱۵۱*	-۰/۱۳۴*	۰/۱۸۷*	-۰/۳۹۴**	۱	
۶. خردگرایی	۰/۲۴۰**	-۰/۱۰۵*	- ۰/۲۰۰**	۰/۲۹۳**	۰/۱۵۷*.	۱
میانگین	۵۵/۶۰	۴۴/۳۷	۱۶/۱۰	۱۷/۵۰	۶۱/۸۶	۵۳/۰۴
انحراف استاندارد	۵/۷۲	۵/۲۸	۲/۹۸	۳/۴۱	۱۰/۹۴	۱۰/۰۴

P <۰/۰۵ *, P <۰/۰۱**

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

جدول ۲ ماترس همبستگی جهت‌گیری مذهبی و سبک‌شناختی در دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود بین خرد گرایی با مذهب گرایی (r=۰/۲۴۰ ,p<. /۰۱)، سازمان نایافتگی (r=۰/۱۰۵, p<. /۰۵)، ارزنده سازی (r=۰/۲۰۰ ,p<. /۰۱) و کامجویی (r=۰/۲۹۳ ,p<. /۰۱) همبستگی معناداری وجود دارد. که بین سازمان نایافتگی و ارزنده سازی رابطه منفی وجود دارد. بین تجربه گرایی با مذهب گرایی (r=۰/۱۵۱, p<. /۰۵)، سازمان نایافتگی (r=۰/۱۳۴, p<. /۰۵)، ارزنده‌سازی (r=۰/۱۸۷ , p< /۰۵) و کامجویی (r=۰/۳۹۴ ,p<. /۰۱) همبستگی معناداری وجود دارد. که بین سازمان نایافتگی و کامجویی رابطه منفی وجود دارد.

به منظور بررسی این فرضیه که مذهب پیش بینی کننده سبک شناختی است. از روش رگرسیون چندگانه استفاده شد به طوری که هریک از ابعاد مذهب (مذهب گرایی، سازمان نایافتگی مذهبی، ارزنده‌سازی مذهبی و کامجویی) به عنوان متغیرهای پیش بین و مولفه های سبک شناختی (تجربه گرایی و خرد گرایی) به عنوان متغیر ملاک در نظر گرفته شد. نتایج رگرسیون چندگانه برای تعیین عوامل پیش بینی کننده در جدول ۳ و ۴ آمده است.

جدول۳- نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش بینی جهت گیری مذهبی توسط ابعاد سبک شناختی

	SS	df	Ms	F	P	R	R^2	SE
رگرسیون	۲۲۹۴/۳۰۴	۴	۵۷۳/۵۷۶	۱۵/۲۵۵	۰/۰۰۰	۰/۴۷۹	۰/۲۲۹	۹/۵۷۳
باقیمانده	۱۸۷۸۷/۳۹۲	۲۰۵	۹۱/۶۴۶					
کل	۲۱۰۸۱/۶۹۵	۲۰۹						

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که F مشاهده شده معنادار است (F=۱۵/۲۵۵) و متغیرهای پیش بین با هم ۰/۲۲۹ واریانس جهت گیری مذهبی ار تبیین می‌کنند. همبستگی چندگانه بین متغیرها نیز ۰/۴۷۹ به دست آمد.

جدول۴- نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش بینی جهت گیری مذهبی توسط ابعاد سبک شناختی

	متغیر پیش بین	β	B	t	sig	R	R^2	F_{Change}
متغیر ملاک	مذهب گرایی	۰/۱۱۰	۰/۲۱۰	۱/۶۳۵	۰/۱۰۴	۰/۴۷۹	۰/۲۲۹	۱۵/۲۵۵
خرد گرایی	سازمان نایافتگی مذهبی	-۰/۲۸۸	-۰/۵۹۷	-۴/۳۴۶	۰/۰۰۰			
	ارزنده سازی مذهبی	-۰/۰۰۶	-۰/۰۲۱	-۰/۰۸۹	۰/۹۳۰			
	کامجویی مذهبی	۰/۴۴۳	۱/۴۱۹	۶/۷۴۵	۰/۰۰۰			
متغیر ملاک	مذهب گرایی	۰/۲۶۷	۰/۴۶۹	۳/۶۹۴	۰/۰۰۰	۰/۳۳۰	۰/۱۰۹	۶/۲۵۹
تجربه گرایی	سازمان نایافتگی مذهبی	-۰/۱۶۸	-۰/۳۲۰	-۲/۳۵۹	۰/۰۱۹			
	ارزنده سازی مذهبی	۰/۱۳۷	۰/۴۶۳	۲/۰۱۳	۰/۰۴۴			
	کامجویی مذهبی	-۰/۰۲۳	۰/۰۶۹	-۰/۳۲۷	۰/۷۴۴			

همانگونه که در جدول شماره ۴ ملاحظه می گردد نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد که بعد سازمان نایافتگی مذهبی (p<۰/۰۵ و t= ۴/۳۴۶ و β =۰/۲۸۸) به صورت منفی و کامجویی مذهبی (p <۰/۰۵ و t= ۶/۷۴۵ و β =۰/۴۴۳) به صورت مثبت سبک شناختی خردگرایی را پیش بینی می کند.

بعد مذهب گرایی (p <۰/۰۵ و t= ۳/۶۹۴ و β =۰/۲۶۷) به صورت مثبت و سازمان نایافتگی مذهبی (p <۰/۰۵ و t=۲/۳۵۹ و β =۰/۱۶۸) به صورت منفی و ارزنده سازی مذهبی (p <۰/۰۵ و t=۲/۰۱۳ و β =۰/۱۳۷) به صورت مثبت سبک شناختی تجربه‌گرایی را پیش بینی می کند.

بحث و نتیجه‌گیری

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون مبنی بر رابطه سبک شناختی و جهت گیری مذهبی در دانشنجویان نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین جهت‌گیری مذهبی و سبک‌شناختی وجود دارد؛ اگرچه در زمینه تدوین متغیرهای ابعاد سبک شناختی؛ تجربه گرایی و خردگرایی در رابطه با مولفه‌های جهت‌گیری مذهبی؛ مذهب‌گرایی، سازمان نافتگی، ارزنده‌سازی و کامجویی مطالعات اندکی صورت گرفته است اما یافته‌های بدست آمده با یافته‌های بوزدارا، الیب و طارق (۲۰۱۵) که در رابطه با نوع سبک‌شناختی و جهت‌گیری مذهبی اسلامی و مسیحی صورت گرفته است، همسو می‌باشد؛ نتایج مطالعه آنان نشان داد که بین جهت گیری مذهبی و نوع تفکر منطقی افراد رابطه معناداری وجود دارد (الیب، بیوزدارا، ۲۰۱۵). مطالعه نعیمی، کاظمی، دهقان (۱۳۹۵) نیز نشان داد که بین باورهای غیر منطقی با جهت‌گیری بیرونی رابطه مثبت و معنی‌دار و بین باورهای غیرمنطقی و جهت‌گیری درونی ارتباط منفی و معنادار وجود دارد. این پژوهشگران تبیین کردند که افرادی که جهت گیری دینی درونی دارند؛ یعنی معتقدند که دین در ذات آن‌ها ریشه دارد، طبیعی می‌نماید که در مقایسه با افرادی که دین بیرونی دارند؛ یعنی دین را وسیله‌ای برای دست یابی به چیز دیگری می‌دانند، بیشتر مسئول هیجانات و عواطف خود باشند.

نتایج مطالعه شیبانی، نریمانی و محرمی حاکی از آن بود که بین مذهب‌گرایی و مولفه شخصی روان‌آزدگی همبستگی منفی و بین مذهب‌گرایی و برون‌گرایی، وظیفه‌شناسی و توافق همبستگی مثبت وجود دارد. آنها دریافتند که افرادی که مذهبی‌ترند، برونگراتر، وظیفه-شناس‌تر و از بهداشت روانی بالاتری برخوردارند (شیبانی، نریمانی و محرمی، ۱۳۹۴).

در تبیین رابطه بین سبک شناختی و جهت گیری مذهبی می‌توان بیان کرد؛ مذهب گرایی به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم رابطه ی عمیق و قلبی با خدا، رابطه با مردم براساس آموزه‌های دینی، اتخاذ رفتارهای توصیه شده دینی، عاقبت‌گرایی و توجه به آخرت را نشان می‌دهند (شیبانی و همکاران، ۱۳۹۴). همانگونه که مشخص است هر فردی بنا به ارتباط قلبی خود (شهود) و همینطور با تفکر به دنبال یک منبع معنوی قوی می‌باشد. اغلب جامعه شناسان و روان شناسان نیز مذهب را ناشی از یک نیاز فطری و طبیعی می‌دانند. به اعتقاد هانری برگسون [1](۱۸۵۹) امکان ندارد علاقه به دین و خدا نابود شود؛ پس هیچ تمدن و فرهنگی نزد هیچ قومی بدون وجود شکلی از مذهب وجود ندارد (شمس الدینی، ۱۳۹۴). آرگایل (۱۹۵۹) باور دارد؛ ساز وکار اصلی در پس عقاید مذهبی نوعی میل کاملاً شناختی به فهمیدن است (اسپیلکا و همکاران، ۱۳۹۰).

همین‌طور به ارزیابی مثبت و قیدهای جدی در مناسک مذهبی و ارزنده‌سازی مذهبی می پردازند و ارزیابی‌های انعطاف‌ناپذیر از مذهب و رفتارهای مذهبی را مورد بررسی قرار می‌دهند. اگرچه گاهی نیز میل دارند بدون هیچ تلاشی به صورت خودکار و سریع عمل کنند و به خواسته‌های خود جامعه عمل بپوشانند (بهرامی حسامی، پورنقاش تهرانی، ۱۳۸۸). به هر حال افراد چه بر اساس غرایز و احساسات درونی و چه با اتکا بر عناصر اصلی مسائل و پیامدها به دنبال شناخت دنیای پیرامون خود و حل و فصل مسائل و مشکلات می باشند (اپستین، ۲۰۱۳) و بدین طریق آرامش روح و روان را پی‌ریزی می کنند. بنابراین سعی می کنند با کمترین تردید و دولی پیش روند. هرچه سطح دینداری فرد بیشتر باشد، به تبع آن، معنایی که به خود و جهان اطرافش می‌دهد، توأم با احساس ارزشمندی و هدفمندی است؛ به گونه‌ای که زمان پیدایش تنش و استرس همانند سپر عمل کرده و موجب می‌شود فرد به واسطه باورهای شناختی خود، فشار روانی را تعدیل کند و به عنوان میانجی بر فرایند فکری و ارزیابی رویدادهای روزمره زندگی تأثیر می‌گذارد (جلیلیان کاسب، حجت خواه، رشیدی، ۱۳۹۵).

از سویی افراد در پردازش اطلاعات سبک متفاوتی به کار می‌گیرند برخی تمایل دارند تفکر منطقی و برخی تفکر تجربی را ترجیح می‌دهند و جهت گیری مذهبی عامل تاثیر گذاری بر این سبک تفکر می باشد. یافته‌های بوزدارا، الیب و طارق(۲۰۱۵) نشان داد که رابطه معناداری بین جهت گیری مذهبی و نوع تفکر منطقی افراد وجود دارد. به طور کلی، جهت گیری مذهبی درونی و بیرونی نسبتاً با تفکر منطقی در ارتباط می‌باشد، در حالی که جهت گیری مذهبی اجتماعی ارتباط منفی با این نوع تفکر دارد. و همینطور وابستگی‌ها و جهت‌گیری‌های مذهبی اثر بسیار کمی بر تفکر تجربی دارد (الیب، بیوزدارا، ۲۰۱۵). سبک خردگرایی سطوح بالایی از منابع شناختی را می‌طلبد و بیشتر کلامی، تحلیلی، آگاهانه و به نسبت کند است، که از طریق قوانین منطقی استنتاج عمل می‌کند. این نظام رفتارها را از طریق ارزیابی آگاهانه رویدادها میانجی‌گری می کند. در مقابل، سبک تجربه‌گرایی فطری و انطباقی است و به ما این امکان را می‌دهد تا از تجربه یاد بگیریم. این نظام رفتارها را از طریق رمزگردانی پیامدهای قبلی، به ویژه آن تجاربی که بار هیجانی دارند، از طریق اجتناب از هیجانات منفی و تسهیل هیجانات مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد. به عبارت دیگر می‌توان گفت که نظام تجربه‌گرایی ناآگاهانه، خودکار بدون تلاش، شهودی و به نسبت سریع و مرتبط با روابط بین شخصی و هیجانی است و بر طبق اصول اکتشافی عمل می‌کند. پردازش

[1] Bergsn,H.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

اطلاعات خردگرایی از طریق جستجوی فعال دانش به ویژه از طریق آموزش رسمی گسترش می‌یابد؛ در حالی که پردازش تجربه‌گرایی یا شهود گرایی از طریق تجارب زندگی گسترش می‌یابد (رضایی، ۱۳۹۱).

افراد در پردازش اطلاعات سبک متفاوتی به کار می‌گیرند برخی تمایل دارند تفکر خردگرایی و برخی تفکر تجربه گرایی را ترجیح می‌دهند و جهت گیری مذهبی افراد می‌تواند در تمایل افراد به انتخاب سبک های شناختی در موقعیت های متفاوت تأثیر گذار باشد. درعین حالی که دو نظام خرد گرایی و تجربه گرایی مستقل از هم می‌باشند افراد از هردو سبک بهرمند شوند (اسنچز[1]، بروکال[2]، النوس[3]؛ ۲۰۱۲). به طور عمده بسته به پیچیدگی تکالیف، تفکر شهودی (تجربه گرایی) می‌تواند به طور قدرتمند و دقیقی کارگشا باشد(فلیپس، فلچر و مارکس[4]، ۲۰۱۶). در زمان‌هایی که تکالیف نمی‌تواند به طور منطقی (خردگرایی) قابل اجرا باشند، برای مثال، هنگامی که نیاز به تشخیص الگو یا زمانی که پیچیدگی و فشار زمان بالاست، ممکن است سبک تفکر شهودی (تجربه گرایی) سودمندتر باشد (آکینسی و سالدر و اسمیت[5]، ۲۰۱۳).

اپستین ادعا می‌کند که اگر حالت تجربی (تجربه گرایی) به طور مؤثر بارگذاری شود پردازش اطلاعات به صورت منطقی (خردگرایی) خواهد بود در غیر اینصورت احساسات آزاد خواهند شد. سیستم تجربه گرایی دارای تأثیر مثبت بر حالت خردگرایی، در صورتی می تواند ناسازگارانه باشد که فرد درگیر وظایف بلند مدت مخرب گردد (اپسین، ۲۰۱۳). بنابراین پردازش شهودی (تجربه گرایی) نیمه آگاهانه، اغلب با احساسات تداعی شده ، سریع و اتوماتیک اجرا می گردد، و پردازش منطقی (خردگرایی) آهسته، مشورتی، قانون مدار، در درجه اول کلامی و آگاهانه صورت می گیرد (براون، پینیکوک، گودین و مک هنری[6]، ۲۰۱۴)

آموزه‌های دینی به ویژه با تفسیری که ائمه معصومین (ع) ارائه کرده‌اند، جهت‌گیری مذهبی را رویکردی عمیقاً درونی ارزیابی می‌کنند که محصول آن تحقق نظام جامعی از مجموعه روابط انسان با خدا، آخرت، دنیا، دیگران و خود است. این نظام تفسیری در صورتی که مبنا قرار گیرد، دیگر نمی‌توان تنها به تظاهرات صوری آئین ها اکتفا کرد و برای ارزشیابی آن باید ابعاد عمیق تر این جهت گیری ها بازشناسی شود (بهرامی احسان، ۱۳۸۰).

پژوهش حاضر فقط روی دانشجویان انجام گرفته است در تعمیم آن بایستی جانب احتیاط را به عمل آورد. پیشنهاد می‌گردد چنین پژوهشی در گروه‌های دیگر به خصوص نوجوانان و در فرهنگ‌های دیگر نیز تکرار شود. نتایج چنین پژوهش‌هایی می‌تواند در شناخت همبسته‌های جهت‌گیری مذهبی و ارتقای معنویت دانشجویان مفید باشد.

منابع

اسپیلکا، برنارد. دبیلو هود، رالف. هونسبرگر، بروس. گرساچ، ریچارد. (۱۳۹۰). **روان شناسی دین؛ براساس رویکرد تجربی**. ترجمه محمد دهقانی. تهران، رشد.

بهرامی احسان، هادی. (۱۳۸۰). «بررسی مقدماتی میزان اعتبار و قابلیت اعتماد مقیاس جهت گیری مذهبی». **مجله روان شناسی و علوم تربیتی** / شماره۱/ص ۹۰-۶۷.

بهرامی احسان، هادی؛ پورنقاش تهرانی، سعید. (۱۳۸۸). رابطه ابعاد شخصیت و جهت گیری مذهبی. فصلنامه پژوهش های نوین روانشناسی. (۱۳)۴, ۱۴-۱.

جلیلیان کاسب، فاطمه؛ حجت خواه، محسن؛ رشیدی، علیرضا. (۱۳۹۵). بررسی نقش میانجی گری سرسختی روان شناختی در رابطه بین جهت گیری مذهبی، خودکار آمدی و خودپنداره با گرایش به اعتیاد. فصلنامه اعتیاد پژوهشی سوء مصرف مواد. ۱۰(۴۰), ۱۶۰-۱۴۵.

سراج‌زاده، سیدحسین؛ رحیمی، فرشید. (۱۳۹۲). رابطه دینداری با معناداری زندگی در یک جمعیت دانشجویی. راهبرد فرهنگ. (۲۴), ۳۰-۸.

سلیمی بجستانی، حسین؛ حسینی قمی، طاهره؛ ذاکری، نرگس. (۱۳۹۳). ارتباط جهت گیری مذهبی و امیدواری با اضطراب سلامت در زنان پرستار بیمارستان امام خمینی (ره) تهران. پژوهش پرستاری. (۱), ۹. ۲۴-۱۷.

[1] Sánchez
[2] Berrocal
[3] Alonso
[4] Phillips, Fletcher & Marks
[5] Akinci & Sadler-Smith
[6] Browne, Pennycook, Goodwin & McHenry

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]
[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]

شمس الدینی، نرگس. (۱۳۹۴). سیره نظری و عملی پیامبر و معصومان و نقش آن در پیشرفت تاریخی ایران. چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. ۳۱ اردیبهشت.

شیبانی، حسین؛ نریمانی، محمد؛ محرمی، جعفر. (۱۳۹۴). بررسی رابطه جهت گیری مذهبی با صفات شخصیتی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و پیام نور شهرستان دامغان. فرهنگ در دانشگاه اسلامی. (۱)۱۴, ۷۶-۵۵.

رضائی، اکبر. (۱۳۹۱). «بررسی ساختار عاملی و پایایی پرسش نامه سبک های پردازش اطلاعات شهودی- خردگرایانه در جامعه دانشجویان». **تحقیقات علوم رفتاری** / شماره ۱/ ص ۲۸-۲۰.

عارفی، مختار؛ محسن زاده، فرساد. (۱۳۹۰). ارتباط بین جهت گیری مذهبی و سلامت روان و جنسیت. حقوق و توسعه (تحقیقات زنان). (۳)۵, ۱۲۶- ۱۴۱.

محمدی، حمیده؛ مزیدی، محمد. (۱۳۹۳). نقش دینداری در پیش بینی راهبردهای تنظیم شناختی هیجان دانشجویان. فرهنگ در دانشگاه اسلامی. دوره ۴ شماره ۱۳ صص. ۶۰۵-۶۲۰.

نعیمی، ابراهیم؛ کاظمی، زینب؛ دهقان، کبری. (۱۳۹۵). تحلیل کانونی رابطه بین جهت گیری مذهبی و باورهای غیر منطقی در سالمندان. فصلنامه مطالعات روانشناسی بالینی. ۶(۲۳), ۱۹۹-۱۷۹.

وولف، دیوید ام. (۱۳۹۱). **روانشناسی دین**. مترجم محمد دهقانی. تهران: رشد. ویرایش دوم.

هومن، حیدر. (۱۳۹۳). تحلیل داده‌های چند متغیری. تهران: انتشارات پیک فرهنگ.

Akinci, C., & Sadler-Smith, E. (2013). Assessing individual differences in experiential (intuitive) and rational (analytical) cognitive styles. International Journal of Selection and Assessment, 21(2), 211-221.

Browne, M., Pennycook, G., Goodwin, B., & McHenry, M. (2014). Reflective minds and open hearts: Cognitive style and personality predict religiosity and spiritual thinking in a community sample. European Journal of Social Psychology, 44(7), 736-742.

Buzdar, M. A., Ali, A., & Tariq, R. U. H. (2015). Religious orientations as a predictor of rational thinking among secondary school students. Thinking Skills and Creativity, 16, 1-8.

Phillips, W. J., Fletcher, J. M., Marks, A. D., & Hine, D. W. (2016). Thinking styles and decision making: A meta-analysis. 142(3), 260-290.

Epstein, S. (1994). Integration of the cognitive and the psychodynamic unconscious. American psychologist, 49(8), 709-724.

Epstein, S., Pacini, R., Denes-Raj, V., & Heier, H. (1996). Individual differences in intuitive–experiential and analytical–rational thinking styles. Journal of personality and social psychology, 71(2), 390-405.

Epstein, S. (2013). Self-Esteem from the Perspective of Cognitive-Experiential Self-Theory. Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives, 69-150.

Minton, E. A., Kahle, L. R., & Kim, C. H. (2015). Religion and motives for sustainable behaviors: A cross-cultural comparison and contrast. Journal of Business Research, 68(9), 1937-1944.

Musek. The theories of religion and spirituality in psychology and cognitive sciences. 2015. ResearchGate.

Moltafet, G., Mazidi, M., & Sadati, S. (2010). Personality traits, religious orientation and happiness. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 9, 63-69.

Sánchez, E., Fernández-Berrocal, P., Alonso, D., & Tumau, E. (2015). Measuring both systems of reasoning: a study of the predictive capacity of a new version of the Rational-Experiential Inventory. European Journal of Education and Psychology, 5(2), 121-132.

[Downloaded from frooyesh.ir on 2026-11-18]

[DOR: 20.1001.1.2383353.1398.8.5.14.8]